

ПИТАННЯ ТЕОРІЇ

УДК 347.122:34.023

DOI <https://doi.org/10.32782/chc.v047.2022.1>

Харитонов Євген Олегович,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

завідувач кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0001-5521-0839

Харитонova Олена Іванівна,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

завідувачка кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-9681-9605

ЛЮДИНА – ЦЕНТРАЛЬНА ПОСТАТЬ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність дослідження. Повномасштабне російське вторгнення в Україну та наступні події дали підстави говорити про «зіткнення цивілізацій» або ж, з погляду оновленої парадигми, про «протистояння закритого і відкритого суспільства».

Не зупиняючись тут детально на характеристиці першого та другого, зауважимо лише, що однією з головних відмінностей між закритим і відкритим суспільством є ставлення до визначення місця в ньому людини.

Метою статті є встановлення місця людини у відкритому суспільстві і зміна її ролі протягом формування приватного права, від Стародавнього Риму до сьогодення.

Методологічні акценти. Оскільки у цивільному законодавстві деяких країн, котрі позиціонуються такими, що належать до відкритого суспільства (у тому числі, в Україні), людина при характеристиці її, як учасника цивільних відносин, іменується «фізична особа», передусім, зауважимо сумнівність вживання такого найменування.

Відтак слід почати зі згадки про поширений міт, згідно якому категорія «фізична особа» була сформульована у добу римського права (або, навіть, у ще більш давні часи). Таке неточне твердження зустрічається у багатьох працях цивілістів та романистів. При цьому іноді появу категорії «фізична особа» пов'язують з добою «класичного римського права», а іноді – з більш ранніми часами [1, с. 16].

У зв'язку з цим зауважимо, що термін «фізична особа», ні римському праву, ні, тим більш, раннім правовим системам, що передували йому, був невідомий. Натомість, і правознавці, і законодавці досить послідовно ведуть мову про людину як суб'єкт прав та обов'язків. Але почати варто не з правосуб'єктності, а з загальних зауважень щодо поняття «особа», які допомагають з'ясувати світоглядне підґрунтя розуміння цього симулякру у вільному суспільстві. Відтак наведемо далі досить розлогу цитату, аби прослідкувати логіку побудови системи відповідних зв'язків.

«Як показав французький соціолог і етнолог Марсель Мосс, на відміну від психологічного Я, наявного у всі часи у людей всіх культур, на певній стадії розвитку з'являється *особа*, по латині *persona*, що є в певному розумінні абстрактним об'єктом. Особа – це наче двійник, дзеркальне відображення реальної особистості в системі суспільних відносин, ніби концентрований вираз ролі, яку дана особа відіграє в суспільстві. Саме ця постать-роль була суб'єктом правових і моральнісних вчинків реальної людини. Корінний римлянин як персону мав усі права громадянина, включаючи право на маску (по-латині *persona*, власне і значить 'маска').... «Персона» є не більше ніж абстракція, але абстракція персону вводиться реально в суспільстві й ідеально – в уявленнях людей там, де воно (суспільство) прагне виокремити як соціальну одиницю і наділити її свободою, правами і відповідальністю.

Визнання провідного місця особи у суспільстві віддзеркалене у «інституційній системі Римського приватного права, суть якої полягла у групуванні норм, що регулюють однорідні відносини, в інституту, котрі розташовують затим у логічній послідовності.

Інституційна система класичного Римського приватного права виглядала наступним чином: Особи; Речі; Договори та інші зобов'язання; Позовний та інший захист цивільних прав.

Пізніше середньовічні коментатори запропонували так звану «пандектну» систему приватного права, яка включала: Загальні положення; Речове право; Зобов'язальне право; Спадкове право; Сімейне право.

Головною вадою пандектної системи була і є недооцінка значення особи. Про це свідчить та обставина, що навіть її прихильники фактично не могли уникнути окремого дослідження становища людини.

Показовою у цьому сенсі нам здається праця Юліуса Барона. Його фундаментальний підручник за загальною структурою викладу виглядає побудованим за пандектною системою: загальні положення, речове право, зобов'язальне право, сімейне та спадкове право [8],

Разом із тим, зміст підручника не відповідає традиційним уявленням про те, які питання має охоплювати «Загальна частина» цивільного права. Зокрема, тут глава друга «Поняття права та його види» містить два розділи: 1) «Право в об'єктивному сенсі або приписи (норми) права; 2) «Право в суб'єктивному сенсі, або правоможність і його види».

Попри його невеликий обсяг, саме другий розділ є методологічним підґрунтям книги Ю. Барона, у цілому, включаючи наступні положення:

Право у суб'єктивному сенсі (так зване *ius agendi*, приватне право, правоможність) – це влада /панування, що належить певній особі (або сукупності осіб) над певним предметом з метою задоволення їхніх інтересів на основі норм права.

Об'єктом права визнається: А. Власна особистість (особа) кожної людини, кожній живій людині природно властиві певні блага: життя, тілесна цілісність, свобода, честь – і їй належить право на їхню непорушність, порушення цих прав розглядається головним чином у кримінальному праві, але – також і у цивільному. В. Все те, що не є особистістю управоможеного, тобто все інше у природі у тій мірі, у якій воно може підлягати пануванню. Предмети природи суть або тілесні речі або люди.

З цією різницею між об'єктами приватних прав необхідно комбінувати інші відмінності з врахуванням мети приватних прав. Приватні права мають метою задоволення якогось інтересу управоможеної особи: приватні права без інтересу не мають для особи жодного значення; отже інтерес є істотною умовою приватних прав, і де немає інтересу, там неможливе і здійснення приватного права.

Інтереси бувають двох типів; оскільки людині від природи властиві два прагнення: інстинкт самозбереження та інстинкт розмноження (інстинкт самозбереження і розвитку – і утворення сім'ї), то заінтересованість людини у приватних правах полягає частково у тому, що останні дають їй засоби для задоволення інстинкту самозбереження, частково у тому, що вони створюють інститути, котрі сприяють виникненню сімей і вихованню нових поколінь [8, с. 82].

Права з інтересами першого типу називаються майновими правами (бо засоби для задоволення інстинкту самозбереження зазвичай підлягають грошовій оцінці, а відтак мають майнову цінність; права з інтересами другого типу називаються «сімейственими» правами. Втім, перші можуть не підлягати грошовій оцінці, а задовольняють лише моральний інтерес, а з іншого боку, з правами сімейственими часто можуть бути пов'язані майнові права.

Права у суб'єктивному сенсі розпадаються на права на власну особистість, майнові права (речові та зобов'язальні), сімействені права, спадкове право, право володіння [8, с. 84].

Оскільки усе право існує заради людей [5, 1.2; 1.5; 12.1], то первісно кожна людина і тільки людина є особою.

Підсумовуючи цей огляд, можемо зробити висновок, що у підсумку за Бароном уся «пандектна система» ґрунтується на першому інституті інституційної системи – «Особа / людина». І ми з таким баченням структури приватного права, у головних його рисах, згодні.

До цього додамо, що, коли пандектна система у її модернізованому вигляді є майже ідеальною для вивчення приватного права, то інституційна система відображає реальне значення місця людини / особи у приватному праві, котрим визначаються методологічні засади врегулювання відносин у приватній сфері у відкритому суспільстві (правовій державі).

Можна припустити, що саме внаслідок згаданих рис інституційної та пандектної систем та їхньому кореспондуванню національному мента-

Місце людини (фізичної особи) у пандектній системі

(Німецький цивільний кодекс (BGB))

На відміну від двох охарактеризованих вище кодексів Німецький цивільний кодекс побудований за пандектною системою.

Перша книга містить норми загального характеру. Складається вона з кількох розділів, що об'єднують норми за предметом регулювання.

Перший розділ «Особи» присвячений питанням правосуб'єктності. Правоздатність людини виникає по закінченню народження (§ 1), а дієздатність виникає з моменту повноліття, тобто при досягненні 18 років.

Фізичній особі надано право на захист імені. Як передбачено в § 12, якщо право на ім'я оскаржує інша особа або інтереси однієї особи порушуються тим, що інша особа безпідставно привласнює собі таке саме ім'я, то уповноважена особа може вимагати усунення порушення та заборони його на майбутнє.

Крім фізичних осіб, суб'єктами права є також можуть юридичні особи, котрі можуть існувати у вигляді спілок або установ.

Отже пандектна система приватного (цивільного) права має ту позитивну рису, що наявність загальної частини дозволяє уникнути повторів при викладенні положень, спільних для усіх інститутів. Проте, вона і має і недоліки, головний з яких полягає у тому, що норми, присвячені визначенню правового становища фізичної особи губляться поміж інших загальних положень цивільного законодавства.

Епігони Німеччини: Російська імперія

Концепція цивільного права і законодавства Російської імперії XIX ст. у галузі визначення правового становища (правосуб'єктності, правового статусу) приватної фізичної особи формувалися значною мірою під впливом німецької юриспруденції, котра більшою мірою відповідала потребам вдосконалення російського законодавства. У галузі, яка нас цікавить, наслідком застосування такого підходу виявилось те, що і у структурі книги X Зводу законів Російської імперії [10; 11; 12; 13], і при викладі відповідного теоретичного матеріалу згідно з пандектною системою положення щодо правосуб'єктності фізичної особи іноді виявлялися «втраченими». Зокрема, так трапилося у ґрунтовному тритомному курсі цивільного права К.П. Побєдоносцева, де правовому становищу особи не присвячено навіть підрозділу [14; 15; 16]. Інший відомий російський цивіліст В.І. Сінаїський, керуючись тією ж системою викладу, поло-

ження щодо фізичної особи, висвітлював у розділі «Суб'єкти та об'єкти цивільного права» в контексті характеристики загальних понять цивільного права [17, с. 90–113].

Оскільки відчувалась певна нелогічність зазначеного підходу, то у процесі наступних законопроектних робіт по створенню Цивільного уложення Російської імперії була зроблена спроба часткової зміни цивілістичної концепції у цій галузі (але у межах пандектної системи). Результатом зазначених змін було «половинчасте» рішення, внаслідок чого в Книгу першу проєкту Цивільного уложення було включено розділ «Особи». Але він був лише одним з чотирьох розділів цієї книги і містив тільки 12 статей зі 130, які передбачалося включити у книгу I Цивільного уложення [18, с. 12–69].

Статус людини – приватної особи

Отже, фізична особа – це завжди і тільки людина. При цьому «людина» може розглядатися як суб'єкт права, а може бути предметом наукового дослідження або розглядатися як об'єкт впливу в іншій системі суспільних зв'язків.

Таким чином поняття фізичної особи в цивілістиці може не збігатися з поняттям людини, як істоти біологічної: іноді ці поняття тотожні, а іноді – поняття «фізична особа» вужче поняття «людина».

Для того, щоб брати участь у цивільних правовідносинах, фізична особа має бути наділена цивільною правосуб'єктністю. Правосуб'єктність – це складна юридична категорія, яка означає здатність (можливість) особи бути учасником правовідносин. Цивільна правосуб'єктність фізичної особи складається з двох елементів – цивільної правоздатності та цивільної дієздатності.

Центральною постаттю системи приватного права, існуванням якої, власне, зумовлене й існування самого приватного права, є приватна особа, визначальними ознаками якої є те, що вона: 1) не є фігурантом держави, 2) не знаходяться у стосунках влади – підпорядкування стосовно інших приватних осіб, 3) рівноправно і вільно, на основі диспозитивного методу правового регулювання, визначає для себе права і обов'язки у відносинах, що виникають з її ініціативи.

На рівні національних правових систем приватна особа є головною постаттю сфери цивільного права. Саме на забезпечення захисту її інтересів спрямоване й цивільне законодавство, котре з антропоцентричного погляду можна охарактеризувати як сукупність засад, правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів приватних осіб, тобто, осіб, які не є фігурантами держави, не знаходяться у взаєминах влади та

і устремлінь в інтересах суспільства. У цьому сенсі немає жодних відмінностей між тими нормами, що створюють публічні права, і тими, що створюють права приватні. Навіть для власності, яку ми відносимо до приватних прав, публічний захист надається не лише особі, котра є окремим носієм такого права. Безвідносно щодо тієї чи іншої особи її власність захищається правом порядком: в загальних інтересах встановлений правовий інститут власності для виключного користування речовими благами індивідом на розвиток культури (і таким чином він має видатне значення для суспільства загалом), і мета власності – надання і захист можливості користуватись цим правом [23, с. 273].

Але далі слідує парадоксальний висновок, сказати б, орієнтований на обґрунтування ідеології відкритого суспільства: «...інтереси суспільства будуть збігатися з дійсними інтересами індивідів. Оскільки суспільство складається з індивідів, воно не є чимось від них відмінним. До цього часу всі правові установлення спрямовані на захист інтересів індивідів без різниці між публічним і приватним правом.» [23, с. 274]. Звідси, як на наш погляд, випливає, що вважати норми власне «приватноправовими» можна лише умовно, передусім, стосовно, суб'єктивних прав.

Разом із тим, тут варто зауважити, що «природні права» людини, які складають найважливіший елемент її загального статусу належать саме до приватного права та існують незалежно від того, чи визнані вони об'єктивним правом, чи ні. Іншими словами, вони є об'єктивними в силу своєї природності, невідчужуваності від людини, і вважаються такими, що надані Богом.

Публічні права ґрунтуються не на таких, які дозволені, а лише на таких, які надані владою. Тому вони являють собою не частину природної, врегульованої правом свободи, а розширення прав природної свободи [24, с. 376].

У сфері публічного права – це, передусім, питання субординації і підпорядкування однієї особи іншій, питання компетенції державних органів і посадових осіб, з одного боку – а з іншого – пасивної, як правило, правосуб'єктності підпорядкованих і підвладних осіб, їх обов'язків та відповідальності, що впливають із владних актів державних органів і посадових осіб.

У приватноправовій сфері правосуб'єктність учасників цивільних відносин є однаковою і ґрунтується на засадах юридичної рівності, свободи їхньої волі та ініціативності при встановленні правовідносин, а затим – реалізації ними відповідних суб'єктивних прав і обов'язків.

Однак, варто зазначити, що викладені положення певною мірою мають характер наукової абстракції, оскільки стосується сфери дії приватного та публічного права як абстрактних категорій, що виокремлюються в теорії права з метою наукового аналізу. Проте, для з'ясування реального становища особи згідно до норм чинного у державі законодавства такий підхід не є коректним, оскільки у останньому відображається змагання публічно-правових та приватноправових засад.

При визначенні статусу людини, як суб'єкта приватного права, мають враховуватися засади (принципи) кількох рівнів. По-перше, це загальні принципи права: єдність моралі та права, верховенство права, антропоцентризм, рівність перед законом і судом тощо. По-друге, це принципи приватного права, які стосуються статусу людини, як особи. По-третє, це загальні засади цивільного законодавства, котрими закріплюються окремі елементи статусу особи.

Проблеми удосконалення національного цивільного законодавства

Хоча в українській цивілістиці певною мірою відбулося «повернення» від громадянина до приватної особи, але поширений в усіх європейських правових системах термін «природна особа», поки що, не зміг витіснити позначення «фізична особа», який є калькою з архаїчного російського перекладу XIX ст. терміну «natural person». Як на нашу думку, цей архаїзм має бути усуненим. Особливо з огляду на наше прагнення євроінтеграції. У цілому зазначений підхід має бути реалізованим у процесі адаптації національного законодавства України до права ЄС із врахуванням при цьому засад DCFR.

Підсумовуючи викладене вище, можна сформулювати наступне бачення методологічних засад визначення та охорони забезпечення реалізації цивільно-правового статусу фізичної особи.

Такий статус, як юридичне оформлення сукупності базових природних прав людини, має бути закріпленим у Конституції, норми якої у цій галузі за своєю сутністю є втіленням норм природного права на рівні національного законодавства. Проте, хоча положення Конституції є нормами прямої дії, правовий статус людини має бути також відображеним і у Цивільному кодексі, де цим питанням має бути присвячений окремий розділ. Скажімо, у ЦК України це можна зробити шляхом реформування його книги другої, доповнивши її положеннями стосовно природних майнових прав людини і змінивши відповідним чином її назву на – «Цивільно-правовий статус фізичної особи (людини)». У свою чергу, реформування книги другої ЦК припускає необхідність

визначення засад цивільно-правового статусу людини (приватної особи), які досі залишаються нез'ясованими.

Як не парадоксально, але поміж принципів цивільного права, що розглядаються у літературі (загально-правові, міжгалузеві, галузеві принципи, підгалузеві, міжінституційні принципи та принципи окремих інститутів тощо), засади визначення цивільно-правового статусу особи (у тому числі, й людини, котра є центральною постаттю у цивільних відносинах) не згадуються. Можна припустити, що такий стан речей є наслідком абсолютизації пандектної системи цивільного права, у якій відсутній розділ (підгалузь) «становище особи». Хоча перевагою пандектної системи є виокремлення в ній «Загальної частини», що дозволяє уникати повторів у викладенні законодавчого матеріалу, але саме «Загальна частина» поглинула норми, присвячені визначенню правового статусу особи, змішавши їх з низкою інших загальних положень. У результаті визначенню цивільно-правового статусу людини, як приватної особи приділяється значно менше уваги, ніж мало би бути у сучасному суспільстві.

Висновки. Однією з головних відмінностей між закритим і відкритим суспільством є ставлення до визначення місця в ньому людини. Насамперед, те, як людина, при характеристиці її, як учасника цивільних відносин, іменується. Оскільки усе право існує заради людей, то від початку кожна людина і тільки людина є особа. Визнання провідного місця особи у суспільстві віддзеркалене

у інституційній системі Римського приватного права, суть якої полягла у групуванні норм, що регулюють однорідні відносини, в інститути, котрі розташовують з тим у логічній послідовності і відображає реальне значення місця людини / особи у приватному праві, котрим визначаються методологічні засади врегулювання відносин у приватній сфері у відкритому суспільстві (правовій державі). Натомість головною вадою пандектної системи була і є недооцінка значення особи.

На рівні національних правових систем приватна особа є головною постаттю сфери цивільного права. Саме на забезпечення захисту її інтересів спрямоване й цивільне законодавство, котре з антропоцентричного погляду можна охарактеризувати як сукупність засад, правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів приватних осіб, тобто, осіб, які не є фігурантами держави, не знаходяться у взаєминах влади та підпорядкування одне щодо одного, рівноправно і вільно встановлюють собі права і обов'язки у відносинах, що виникають з їх ініціативи.

По-перше, такий статус, як юридичне оформлення сукупності базових природних прав людини, закріплюється у Конституції, норми якої у цій галузі за своєю сутністю є втіленням норм природного права на рівні національного законодавства. По-друге, хоча положення Конституції є нормами прямої дії, правовий статус людини має бути також відображеним і у Цивільному кодексі, де цим питанням має бути присвячений окремий підрозділ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стефанчук М.О. Цивільна правосуб'єктність фізичних осіб та особливості її здійснення : монографія. Київ, 2020. 429 с.
2. Мирослав Попович. Філософія свободи. Філософія свободи =Философия свободы ; упоряд. Л.В. Артюх, Н.Б. Вяткіна; передмова Н.Б. Вяткіної ... Харків : Фоліо, 2018. С. 377–381
3. Институции / Пер. с латинского Ф. Дадынского ; под ред. В.А. Савельева, Л.Л. Кофанова. М. : Юристъ, 1997. 368 с.
4. Институції Юстиніана. I. III. Вступне речення.
5. Дигести.
6. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения) / пер. с чешск. М. : Юрид. лит. 1989. 448 с.
7. Гарсиа Гарридо М.Х. Римское частное право: Казусы, иски, институты / Перевод с испанского; Отв. ред. Л.Л. Кофанов. М. : Статут, 2005. 812 с.
8. Барон Ю. Система римского гражданского права: В 6 кн. / Предисловие канд. юрид. наук В.В. Байбака. СПб. : Юридический центр Пресс, 2005. 1102 с.
9. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права. В 2-х т. Т. I. М. : 1998. С. 121–129.
10. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Составил И.М. Тютрюмов. Книга первая. М., 2004. 348 с.
11. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Составил И.М. Тютрюмов. Книга вторая. М., 2004. 603 с.
12. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Составил И.М. Тютрюмов. Книга третья. М., 2004. 571 с.
13. Законы гражданские с разъяснениями Правительствующего Сената и комментариями русских юристов. Составил И.М. Тютрюмов. Книга четвертая. М., 2004. 635 с.
14. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. В трех томах. Т. 1 / Под редакцией и с предисловием В.А. Томсинова. М., 2003. 768 с.
15. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. В трех томах. Т. 2. М., 2003. 656 с.
16. Победоносцев К. П. Курс гражданского права. В трех томах. Т. 3. М., 2003. 608 с.

17. Синайский В.И. Русское гражданское право. М, 2002. 608 с.
18. Гражданское уложение. Кн.1. Положения общие: проект Высочайше учрежденной Редакционной комиссии по составлению Гражданского уложения (с объяснениями, извлеченными из трудов Редакционной комиссии) / под ред. И.М. Тютрюмова; сост. А.Л. Саатчин. М., 2007. 288 с.
19. Халфина Р.О. Общее учение о правоотношении. М., 1974. 352 с.
20. Юридична енциклопедія: в 6 т. К. Т. 5. 2003.
21. Колодій А.М. Принципи права України : моногр. К., 1998.
22. Савиньи Ф.К. фон. Система современного римского права. Т. 1 / пер. с нем. Г. Жигулина; Под ред. О. Кутателадзе, В. Зубаря. М., 2011. 510 с.
23. Август Тон. Правовая норма и субъективное право. Исследования по общей теории права (часть третья). *Вестник гражданского права*. № 3. 2012. Том 12. С. 271–294.
24. Еллинек Г. Общее учение о государстве. СПб., 2004. 752 с.

Харитонов Євген Олегович, Харитонova Олена Іванівна
ЛЮДИНА – ЦЕНТРАЛЬНА ПОСТАТЬ ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Повномасштабне російське вторгнення в Україну та наступні події дали підстави говорити про «зіткнення цивілізацій» або ж, з погляду оновленої парадигми, про «протистояння закритого і відкритого суспільства». Оскільки однією з головних відмінностей між закритим і відкритим суспільством є ставлення до визначення місця в ньому людини, важливим є встановлення її у відкритому суспільстві і зміна її ролі протягом формування приватного права, від Стародавнього Риму до сьогодення. У статті досліджуються питання зміни ставлення до людини як суб'єкта права. Зроблено висновок, що визнання провідного місця особи у суспільстві віддзеркалене у інституційній системі Римського приватного права, суть якої полягла у групуванні норм, що регулюють однорідні відносини, в інститути, котрі розташовують зати́м у логічній послідовності і відображає реальне значення місця людини / особи у приватному праві, котрим визначаються методологічні засади врегулювання відносин у приватній сфері у відкритому суспільстві (правовій державі). Натомість головною вадою пандектної системи була і є недооцінка значення особи.

Також зроблено висновок про те, що термін «фізична особа», ні римському праву, ні, тим більш, раннім правовим системам, що передували йому, був невідомий. Натомість, і правознавці, і законодавці досить послідовно ведуть мову про людину як суб'єкт прав та обов'язків. Зазначається, що, хоча в українській цивілістиці певною мірою відбулося «повернення» від громадянина до приватної особи, але поширений в усіх європейських правових системах термін «природна особа», поки що, не зміг витіснити позначення «фізична особа», який є калькою з архаїчного російського перекладу XIX ст. терміну “natural person”. Тому цей архаїзм має бути усуненим, особливо з огляду на прагнення євроінтеграції. У цілому зазначений підхід має бути реалізованим у процесі адаптації національного законодавства України до права ЄС із врахуванням при цьому засад DCFR.

Ключові слова: людина, фізична особа, інституційна система, пандектна система, відкрите суспільство, приватне право, цивільне право.

Kharytonov Yevhen, Kharytonova Olena
HUMAN IS THE CENTRAL FIGURE OF AN OPEN SOCIETY

The full-scale Russian invasion of Ukraine and subsequent events gave grounds to talk about the “clash of civilizations” or, from the perspective of the updated paradigm, about the “confrontation of closed and open society”. Since one of the main differences between a closed and an open society is the attitude to determining the place of a person in it, it is important to establish it in an open society and change its role during the formation of private law, from ancient Rome to the present. The article examines the issue of changing the attitude towards a person as a legal subject. It is concluded that the recognition of the leading place of a person in society is reflected in the institutional system of Roman private law, the essence of which was the grouping of norms regulating homogeneous relations into institutions, which then place them in a logical sequence and reflect the real meaning of the place of a human / person in private law, which define the methodological principles of regulating relations in the private sphere in an open society (rule of law). Instead, the main flaw of the pandectic system was and is an underestimation of the importance of the individual.

It was also concluded that the term “individual” was unknown neither to Roman law nor, even more so, to the early legal systems that preceded it. Instead, both jurists and legislators quite consistently talk about a human as a subject of rights and duties. It is noted that, although there was a “return” from a citizen to a private person in Ukrainian civics to a certain extent, the term “natural person”, which is common in all European legal systems, has not yet been able to replace the designation “individual”, which is a tracing from the archaic Russian translation of the 19th century of the term “natural person”. Therefore, this archaism must be eliminated, especially in view of the desire for European integration. In general, the specified approach should be implemented in the process of adapting the national legislation of Ukraine to EU law, taking into account the principles of the DCFR.

Key words: human, natural person, institutional system, pandect system, open society, private law, civil law.